

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa on sinänsä hyväksyttävä ehdotus, koska ilmoitus kuitenkin kirjataan yleiseen asianhallintajärjestelmään. Kirjaaminen on olennaista sikäli, että ilmoituksen tekeminen pystytään jälkikäteen todentamaan.

Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Ei lausuttavaa.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Ehdotus esitutkintatoimenpiteiden suhteuttamisen arvioimisesta asian laatuun ja vakavuuteen sekä toimenpiteistä aiheutuviin kustannuksiin esitutkintaviranomaisen harkinnan perusteella, on kannatettava tai ainakin jatkoselvityksen arvoinen. Lievemmissä rikoksissa tutkinnan suorittaminen täydessä laajuudessa ei ole tarkoituksenmukaista.

Esitutkinnan muotomääräykset

Ei lausuttavaa.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Ei lausuttavaa.

Esitutkinnan keskeyttäminen

Ei lausuttavaa.

Esitutkinnan rajoittaminen

Vähintään fraasimuotoinen esitutkinnan rajaamispäätös on tarpeen tehdä aina. Tällainen päätös on tarpeen esim. oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisen asianomistajan yksin ajaman rikosasian vireille saattaminen. Ei ole riittävää, että viranomainen ainoastaan dokumentoisi havaitsemansa rikoksen, kuten muistiossa on todettu yhtenä vaihtoehtona.

Käräjäoikeus ei kannata ehdotusta esitutkinnan rajoittamisesta niissä tapauksissa, joissa asianomistaja jää passiiviseksi rikosilmoituksen tekemisen jälkeen. Mainitunlainen menettely asettaisi heikommassa asemassa olevat uhrin entistä huonompaan asemaan. Ainakaan tällainen rajoittaminen ei voine tulla kyseeseen henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuissa

Ei lausuttavaa.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Esitykset oikeuksien etukäteisestä ilmoittamisesta ovat kannatettavia. Kuulustelujen taltioimista tulisi nykyisestä lisätä. Kuulustelujen litteroimisen tulee olla harkinnanvaraista, koska litterointi voi olla tarpeeton myöhemmän käsittelyn näkökulmasta. Kuulusteluja taltioimalla on mahdollista saavuttaa kustannussäästöjä, jos taltioiminen vähentää tarvetta käyttää avustajaa kuulustelussa.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

Ei lausuttavaa.

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus on välttämätön ja kiireellisesti toteuttamista edellyttävä hanke. Sakkomenettely on nykyisellään sekava ja epätarkoituksenmukainen. Sakkomenettelyssä kuten muissakin menettelytavan valintaa koskevissa säännöksissä on tarpeetonta edellyttää asianomistajan suostumusta. Sakkomenettelyä voidaan laajentaa soveltamisalaltaan, mutta kysymykseen tulevat lähinnä sellaiset rikokset, joissa rangaistuskäytäntö on vakiintunut ja perustuu johonkin objektiivisesti havaittavaan mittaan lähtökohtaan. Tällaisina voidaan pitää esimerkiksi varkautta, petosta ja huumausainerikosta. Ongelmattomana ei sen sijaan voida pitää laajentamista yleisesti rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta.

Ehdotus sakon ohella määrättävän, esimerkiksi rikoksella saavutettavan hyötyä koskevan menettämisseuraamuksen nostamisesta 1000 eurosta 5000 euroon on kannatettavaa muistiossa mainituista syistä.

Suppea esitutkinta

Käräjäoikeus kannattaa suppean esitutkinnan tehostamisen tarkempaa selvittämistä sekä syyttäjähasteiden antamisen lisäämistä ja niitä koskevan menettelyn kehittämistä.

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

Pikaoikeudenkäyntien lisääminen on sinänsä kannatettava ajatus, ja vaikka ne säästävät kokonaisuudessaan työtä, niiden toteuttaminen vaatisi paikallisesti riittäviä lisäresursseja.

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Ruotsin malli on selvittämisen arvoinen.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämissuositukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Sovitteluun siirrettävät rikosasiat edellyttäisivät esitutinnan toimittamista ainakin jossakin laajuudessa. Muuten on vaarana, että sovittelun kariutuminen johtaa ongelmiin rikoksen tutkinnassa. Vaarana on, että epäilty suostuu sovitteluun taktikoiden saavansa tällä tavalla estettyä rikosvastuun toteutumisen. Sovitteluun rikosasioissa liittyy lähtökohtainen ongelma siitä, että toisin kuin riita-asioissa rikosasian osapuolet eivät ole tasa-arvoisessa suhteessa toisiinsa. Rikosasian asianomistajaa on rikoksella loukattu, mahdollisesti ihmisarvoa vakavasti loukkaavalla tavalla. Hänen asettamisensa sovittelumenettelyssä rikosentekijän kanssa neuvotteluasemaan voidaan tuottaa asianomistajalle kokemus epäoikeudenmukaisuudesta ja siitä, että hänen asiaansa ei haluta käsitellä asianmukaisella tavalla kustannussäästöihin liittyvistä syistä. Sovittelu tulisi rajata vähäisiin rikosasioihin eikä ainakaan laajentaa vakaviin henkilöön kohdistuneisiin rikoksiin.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa voi olla omiaan hämärtämään tuomioistuimen roolia yleisemmin rikosprosessissa. Sen vuoksi suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun rikosasiassa on epäilevä.

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuositukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Syyteneuvottelun laajentaminen voi olla harkittavissa, jos ulkopuolelle rajataan vakavat henkilöön kohdistuneet rikokset, kuten seksuaali- ja väkivaltarikokset. Toisaalta teon tunnustamisen vaikutusta rangaistusta lieventävänä seikkana voisi korostaa, mikä saattaa edellyttää lainsäädännön (RL 6:6) muuttamista tältä osin. Syyteneuvottelu jo nykyisellään aiheuttaa ristiriitaa sikäli, että oikeuskäytännössä on yhtäältä suhtauduttu pidättyvästi tunnustamisen rangaistusta lieventävään vaikutukseen ja toisaalta määrättyihin rikoksiin syyllistynyt saa lakiin perustuvan vähennyksen rangaistuksesta, jota voidaan pitää merkitykseltään tuntuvana (1/3 – osa). Myös syyteneuvottelussa asianomistajan suostumusta voitaneen pitää tarpeettomana menettelyn edellytyksenä.

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

Ei lausuttavaa.

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

Ei lausuttavaa.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Ehdotukset pääkäsittelyiden tehostamiseksi ovat pääosin kannatettavia. Muistutusjärjestelmä on kokeilemisen arvoinen, mutta sen pitäisi perustua automatisoituun viestien lähettämiseen. Noutojen käytön lisääminen ja tehostaminen sekä ennakkonouto ovat käytännössä toimiviksi havaittuja. Niihin liittyy kuitenkin muutoksenhakutuomioistuimien ajoittain torjuva suhtautuminen noutomääräysten käyttämiseen. Korkein oikeus on edellyttänyt noutomääräysten perustelemista ratkaisussa 2022:72. Ratkaisu on sinänsä ymmärrettävä, mutta prosessinjohtoon kuuluvien ratkaisujen säännönmukainen perusteleminen on omiaan lisäämään tuomioistuimen työtä ja hidastaa oikeudenkäyntejä entisestään. Lainsäädäntöä uudelleenarvioitaessa pitäisi noutamisen edellyttämä poliisin virka-apu kirjata nykyistä selvemmin prosessilainsäädäntöön.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Ehdotus sähköisen todisteellisen tiedoksiannon käyttöalan laajentamisen arvioimisesta on kannatettava.

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Ei lausuttavaa.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Poissaolokäsittelyjen soveltamisen laajentaminen jossakin määrin on kannatettavaa. Poissaolokäsittelyä ei kuitenkaan pitäisi soveltaa vakavien rikosasioiden käsittelyssä. Tätä voidaan perustella muun muassa siitä syystä, että oikeudenkäynnillä voidaan nähdä käyttäytymistä ohjaavaa funktiota myös suhteessa rikoksentehtijään. Joutuessaan konkreettisesti vastaamaan rikoksestaan vaikutus tekijään on todennäköisesti tuntuvampi kuin, jos hän saa tiedon tuomiostaan jälkikäteen kirjallisesti. Poissaolokäsittelyn ja kirjallisen menettelyn rangaistusmaksimi voisivat olla samanlaiset eli yhdeksän kuukautta.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Kirjallisen menettelyn käyttöalan merkittävä laajentaminen ei ole realistista. Sen sijaan menettelyä keventävät ehdotukset ovat selvittämisen arvoisia.

Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuihin

Perusteluvollisuus on enemmän koulutuskysymys eikä välttämättä ole ratkaistavissa fraasipankilla tai vastaavalla yleisellä tavalla. Koulutuksessa voitaisiin nykyistä selvemmin korostaa tuomarin työn edellyttämää priorisointia ja arviointia siitä, minkä tasoinen perusteleminen on tarpeen kussakin yksittäistapauksessa.

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämissuositukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

Preklusiota rikosasioissa on vastustettu vedoten itsekriminointisuojaan, puolustuksen suosimiseen ja syyttömyysolettamaan. Mikään periaatteista ei kuitenkaan edellytä sitä, että vastaaja voisi rikosasiassa prosessitaktiikallaan tarkoituksellisesti estää tai hidastaa asian käsittelyä. Se, että vastaaja on velvollinen ilmaisemaan kantansa ja ilmoittamaan todistelunsa ei tarkoita vaikenemisoikeuden murtamista tai rajoita puolustautumista etenkin, kun preklusiosäätelyssä joka tapauksessa pitää ottaa huomioon tilanteet, joissa seikka tai todiste tulee asianosaisen tietoon

vasta oikeudenkäynnin kuluessa. Preklusiosääntelyn selvittämistä voidaan pitää kannatettavana hankkeena.

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

Ei lausuttavaa.

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Ei lausuttavaa.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Ei lausuttavaa.

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

Työryhmän kehittämis ehdotukset ennakkolisesta todistajan tai asianosaisen kuulemisesta pääkäsittelyn ulkopuolella ovat kannatettavia.

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämis ehdotukset

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Kokoonpanoehdotuksissa ei voida pitää realistisena yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajentamista. Kuuden vuoden enimmäisrangaistus tarkoittaisi esimerkiksi raiskauksen siirtämistä yhden tuomarin toimivaltaan. Seksuaalirikokset yleisesti ottaen ovat vaativia näytönarvioinnin kannalta ja edellyttävät ratkaisijalta korkeaa ammattitaitoa ja erikoistumista. Jos yhden tuomarin kokoonpanoa laajennetaan, tulee se johtamaan nykyisillä tuomioistuimien resursseilla siihen, että kokoonpanosta tulee pääsääntö täysin siitä riippumatta, miten ratkaisu on lainsäädäntöön muotoiltu. Vertailukohtana tälle on kokoonpanosääntely riita-asioissa (OK 2:5).

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Lautamiesten käyttämisestä tulisi luopua ja korvata vähintään kahden tuomarin kokoonpanolla.

9. Kehittämis ehdotukset korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

Ei lausuttavaa.

Ns. hyppyvalituslupamenettely

Ei lausuttavaa.

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämis ehdotukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

Ei lausuttavaa.

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Ei lausuttavaa.

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Ei lausuttavaa.

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Käynnissä oleva tietojärjestelmähanke osoittaa konkreettisesti haasteita, joita digitalisaatioon liittyy. Vuonna 2010 käynnistetyssä hankkeessa on ilmeinen riski siitä, että järjestelmää ei saada järkevällä aikataululla toimimaan aiotulla tavalla ja järjestelmä on jo käyttöön otettaessa vanhentunut. Muistion sivulla 126 mainittuja toiminnallisuuksia on pidettävä välttämättöminä rikosasioiden asianhallintaa kehitettäessä.

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

Ei lausuttavaa.

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Ei lausuttavaa.

Nuotto Antero

Pirkanmaan käräjäoikeus - Lausunnon valmistelijat Heli Ala-Tulijoki, Antti Tapanila